

AZ „ATTENTIZMUS“ VÉGE

FRANCIA SZEMPONTBÓL két nagy nemzetközi esemény történt 1941 júliusban: a gaullista-angol csapatok bevonultak Szíria, Libanon és Dzsebel-Druz mandátumos területére, majd a hó végén a francia állam megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szovjetúnióval. Ez a két esemény a hivatalos vichy-i kormány részéről lezárta azt a korszakot, melyet „attentizmus“-nak neveztek el.

Nem szép szó ez az attentizmus (attente: várakozás), nincs is benne sem a Francia Akadémia szótárában, sem Littré különböző kiadásaiban. Volt talán jobb szó is a francia szótárban, hogy körülbelül ugyanezt a gondolatot fejezzük ki, de a külpolitika krónikása nem lehet purista és mivel volt attentizmus és voltak attentisták — talán vannak is még — és mivel annyiszor használták ezt a szót, meg kell kísérelnünk meghatározását. Ehhez azonban kissé messzebből kell kezdenünk.

1941 első felében három irányzatot lehetett érezni a francia közvéleményben, amennyire ezt a mostani viszonyok között tanulmányozni lehet a sajtóban, rádióban stb. Ezek: a szélső angolgyűlölők, a szélső angolbarátok és a kettő között: az attentisták hatalmas tábor, mely óvakodván akár az egyik, akár a másik szélsőségbe beleesni, a nemzeti zászló és az államfő körül csoportosult.

Az első csoportról a szabad zónában nem sokat tudnak, mert ott nem árulják a megszállt övezet lapjait, mint ahogy megfordítva is áll a dolog. Tilos a moulins-i átutazáskor még valamelyik lyoni, clermontferrandi vagy marseillei lapba pakolt csomagot is átvinni: kivéve a divatlapokat és a tudományos vagy sportlapokat. Az ellenkező irányban a tilalom egy kissé kevésbé szigorú. Vichy hivatalaiban olvassák a párizsi lapokat, de még a külföldi, német, olasz, svájci sajtó bő kivonataiból is tanulmányozni lehet egyes párizsi lapok rendszeres angolellenességét.

Ezek élén áll a Temps Nouveaux, melyet egy Luchaire nevű újságíró szerkeszt. Nagyapja svájci ember volt (Lüscher), apja normalien és az Institut de Coopération Intellectuelle volt igazgatója, akinek második felesége, Antonina Vallentin, jó ismerőse volt Stresemannak és egy híres könyvét neki is ajánlotta. A Temps Nouveaux rendkívül hevesen támadja a vichy-i urakat; szemükre hányja habozásukat, puhaságukat, leleplezi kétkulacsosságukat: míg amúgy foghegyről „kollaborálnak“, a valóságban szabotálják az Őszinte német-francia közeledést. Marcel Déat, aki a Harmadik Köztársaságnak, sőt Pétain nemzeti tanácsának is minisztere volt, lapjában, az Oeuvreben egy kissé mérsékelt hangon ugyanezt hirdeti. A Matin együtt harsog a többivel. Csak a Petit Parisien tanúsít némi tartózkodást, ami megnövelte példányszámát a megszállt területi lakosság között.

Tekintsünk el most az árnyalatoktól és nézzük, milyené párizsi újságírók politikai szemlélete? Szerintük Nagybritannia Franciaország ősi ellensége, sokkal inkább mint a Németbirodalom. Tudatosan belevitte az országot egy háborúba, melyről tudhatta előre, hogy katasztrofális lesz, s ezt csak azért tette, hogy végleg elgyengítse. Ezt árulja el a nevelés katonai segítség, melyet 1940 május végéig nyújtott s az a sietség, mellyel hadosztályait Dünkirchennél hajóra ültette, mihelyt a dolgok rossz fordulatot vettek. Ez a viselkedés felmenti a franciákat attól, hogy kíméljék az angolokat. Meg kell védniök még gyarmatbirodalmukat is a „perfid Albion“-nal szemben és csupán yele szemben, s ezért a Németbirodalomnak és szövetségeseinek támaszpontokat kell ott átengedni, ha ez szükségesnek

látszik a közös ellenség elleni harcban. Bár nem mennek annyira, hogy nyílt fellépést sürgessenek a régi szövetséges ellen, a „szövetségek átfordítását“ (renversement des alliances) követelik, mint a történelem már nem egyszerűen nyújtott erre példát, jelesül XIV. Lajos alatt.

Ez irányzat vezetői között Déat-n kívül még meg kell említenünk Jacques Doriot-t, a volt kommunista, majd nemzeti szocialista képviselőt, Saint-Denis volt polgármesterét és Deloncle-t, aki épp a legutóbbi hetekben egy expedíciós légiót szervezett, hogy a francia nemzet is harcoljon a bolsevik Oroszország ellen a németek oldalán.

Doriot időnként zajos népgyűléseket szervez az ő „Rassemblement National Populaire“ nevű szövetségében a megszálló hatóságok engedélyével. Nehéz azonban megmondani, milyen tömegek állnak mögötte. Maguk az agitátorok csekély vagy semmilyen kormányzati és közigazgatási tapasztalattal nem rendelkeznek. S ha a közvélemény keresi, ki áll mögöttük, ösztönszerűen Lavalra gondol, a régi „dauphin“-ra és miniszterelnök-helyettesre, aki 1940 decembere óta óvatosan magányba vonult. Egy Pétainnel való találkozásától és chatéldoni (Puy-de-Dome) nagy birtokán megismételt rövidebb tartózkodásain kívül állandóan megszállt területen tartózkodik. De a Déat—Doriot—Luchaire csoportjával való kapcsolatai közismertek. Sőt az egész szélsőséges csoportot „lavalisták“-nak is szokták nevezni.

E csoport támadásai Pétain marsall személyénél megállanak. A nagy nimbusz áttörése, mely az agg katonát körülveszi, még e táborban is visszataszítást keltene. Legfeljebb azt hányják szemére a vichy-i kormánynak, hogy „minden jó alkalmat elszalaszt“. Azért is sajnálják az Öreg marsallt, hogy „rossz környezete van“ (mai entouré). Néha virággal szórják tele a hivatalos Franciaország képviselői közül Darlan tengernagyot, vagy De Brinont, aki a vichy-i kormány képviselője a megszálló hatóságok mellett, ha így vagy úgy nyilatkoznak. De ugyanakkor teljes erővel rontanak neki egyik vagy másik miniszternek vagy államtitkárnak, aki szerencsétlenségére nem tudta megnyerni tetszésüket. Így az elmúlt télen a párizsi sajtó Alibert igazságügyi minisztert választotta ki pofozógépnek, ezenkívül Peyrouton belügyminisztert, akinek tulajdonítják, némi túlzással, Laval eltávolításának gondolatát, legújabbán pedig az élelmezési államtitkárt, Achard-t választották ki céltáblául.

S Alibertnek, Peyroutnak, Achardnak le is kellett mondania. Ez is mutatja, hogy a szélső angolelles tábornak van némi befolyása a vichy-i ügyekben s ez a befolyás utóbbi időben inkább erősödött, mint gyengült.

Ennek sok oka-foka van. Heves stílusuk ellenére, a párizsi újságírók egyetlen sort sem írhatnak a megszálló hatóságok engedélye nélkül (ez nem jelenti egyúttal a helyeslést is, egy kis különbség van a kettő között!) Másrészt nyilvánvaló, hogy a szabad zónában is akad visszhangjuk, ha kíméletlen hangjukat nem helyesli is senki.

Így a nagykereskedelem és nehézipar vezetői mind lelkesen „collaborationisták“, már csak a nyereség reményében is... Ezenkívül napilapok, mint a Limogesban megjelenő „Action Française“, Charles Maurraszal az élén, azután a marseille-i „Gringoire“ Carbucciával, aki a szerencsétlenül járt Chiappe veje és Henri Béraud-val a címlapon, hevesen támadják mindazt, ami angol, sőt néha ami angolszász, majdnem úgy, mint a Matin és az Oeuvre. Érveik találkoznak a párizsi sajtóéival és számos ponton Vichynek engednie kell...

A politikai horizont ellenkező oldalán vannak a szélsőséges angolbarátok. Ezekkel hamar végezhetünk, hiszen álláspontjuk ismeretes. A vichy-i kormány, mikor róluk beszél, disszidenseknek nevezi őket, a nép gaullistáknak. De Gaulle őrnagy, majd tábornok, a motorizált

hadseregről írt még békében egy munkát s ennek előszavát maga Pétain marsall írta annak idején. De Gaulle államtitkár lett az egyik utóbbi Reynaud-kabinetben. A tábornok „France libre“-mozgalmát az angol kormány hivatalosan elismerte és az Egyesült-Államok kormánya megtűri, De Gaulle mellett áll Catroux tábornok, Indokína volt kormányzója, gyarmatügyekben jeles szakértő, Larminat tábornok, Muselier altengemagy, Collet őrnagy és mások. Mint ahogy az angolellenések részben a megszálló hatóságokra támaszkodnak, az angolbarátokat Churchill támogatja. Viszont igaz, hogy a gaullista gyarmatok nem francia telepedési helyek. Tehát a hívek inkább a gyarmati katonaságból kerülnek ki, melyhez néhány gyarmatos és hivatalnok is csatlakozott.

Jelenleg csupán a következő területek állnak kormányzásuk alatt: Afrikában a Csad-tó vidéke, az Egyenlítői Afrika Gabunnal együtt és a Francia Kongó, továbbá a togoi és kameruni mandátumos területek. Az a sikertelen kísérlet, hogy Dakart és Francia Nyugat-Afrikát megszerezzék, még mindenkinek emlékezetében van. Ugyanígy bukott meg az a rajtaütés, mellyel Madagaszkárt akarták táborukba hajtani. Francia Szomáli is el van vágva a központtól és fenyegetett helyzetben van, de kikötői: Dzsibuti és Obok nem nagy jelentőségűek, mióta Suez és az indiai hajózás oly szorongatott helyzetben van. Indokínában Catroux a disszidensek pártjára állt, de hivatalnokai nem követték. Utóda Decoux, ténylegesen most japán ellenőrzés alatt áll.

Indiában a francia gyarmati hivatalok De Gaulle ellenőrzése alá kerültek (Pondichéry, Karikai, Yanaon, Mahé). S a Dentz tábornok által aláírt fegyverszünet óta Szíria, Libanon és Dzsebel-Drúz is az angol-gaullista csapatok kormányzása alatt állnak.

Óceániában majdnem valamennyi francia sziget, Új-Kaledónia stb. a disszidensek oldalára állt. Ellenben Amerikában érdekes módon a gyarmatok: Saint-Pierre és Miquelon (Újfundland mellett), az Antillák és Guyana megmaradtak a vichy-i kormány hűségén. Morális szempontból jelentős körülmény ez, de köztudomású, hogy angol szempontból sem közömbös, mert a Francia Bank aranykészletének nagy része Martiniqueban őriztetik.

A gaullista párt elismeri az angolok hibáit, de kisebb sikereire hivatkozva azt a tételt állította fel, hogy az országnak nem kell felhagynia a küzdelemmel, míg valamennyi erőtartaléka, melyet hatalmas gyarmatbirodalma nyújt, nincs kimerítve. Ennek az ideológiának számos híve van, főleg ama politikusok és írók táborában, kik az anyaországot elhagyva tengerentúli államokba menekültek. Egyeseket közülük állampolgárságától is megfosztott a vichy-i kormány, de sem az in contumaciam halálítélet, sem a vagyonelkobzás nem tántorította el ezeket a katonákat vagy polgári személyeket az ellenállás szellemétől. Vannak köztük jobb- és főleg baloldali elemek. Számukat lehetetlen megállapítani.

S bár a központi kormányzat több ízben megtagadta őket, a disszidensekkel mégis számolni kell mint közvéleményalkotó tényezővel. Szélsőségeik elijesztik a megfontolt embereket, viszont vonzzák a gondtalan ifjúságot. Nem ritka eset, hogy ugyanabban a családban szembe kerül apa és fia. Viszont nem szabad túlbecsülni sem erejüket. A dakari fájó kudarc és a szíriai tapasztalat, mely szerint a vichy-i kormánytól való elpártolás elég ritka volt (az is igaz, hogy a csapatok nagyrésze bennszülöttekből és az Idegen Légión katonáiból állott), óvatosságra intenek e tekintetben. Különben itt még sok meglepetésben lehet részünk.

A két szélsőség között helyezkedett el sokáig az „attentizmus“.

Azok, akik ismerték az államfő gondolkodását, szívesen hirdették, — különösen magánbeszélgetéseikben — hogy Franciaország nem lehet sem angolgyűlölő, sem angolbarát, sem németgyűlölő, sem németbarát. Amíg a nagy párbaj el nem dőlt, csak egy álláspontot lehet haszonnal és méltósággal elfoglalni, a várakozását. Egy legyőzött, de meg nem semmisített ország csak nyerhet vele. S mivel a francia házon sok repedés mutatkozott, elsősorban a belső reparatúrán kell dolgozni és minél kevesebb politikai enged-

ményt tenni a tegnapi ellenfélnek. Akik így beszéltek, azt gondolták, így lehet legjobban megnyerni a győztes becsülését is. Az egyedüli terület, ahol Pétain marsall a montoire-i találkozás idején kiejtette az „együttműködés” szót, az a gazdasági élet, mert e téren egy minimális összjáték elkerülhetetlennek látszott, ha nem akarta, hogy a vasutak továbbra is összerombolva, a szántóföldek felszántatlanul heverjenek s a munkásság munka nélkül tengődjék.

A franciák folyton növekvő számban csatlakoztak e formulához. Ezt mutattuk ki korábbi beszámolóinkban. Az attentizmust képviselte a szabad zóna sajtójának nagy része s így például a nagy lapoknak, mint a Tempsnak mérsékelt hangja szöveg ellentétben állott a szélsőséges elemek tónusával.

A marsall közvetlen munkatársai, a főhivatalnokok, a kiskereskedők, kisiparosok s a fegyverszünet utáni, kb. 100.000 főnyi hadsereg jókora része, az ifjúsági munkatáborok vezetői, a hadirokkantak, a nemzetgyűlés csoportjai, az intelligencia, a tanárok, a diákok egy része, melyet nem ragadt el a „disszidensek” ideológiája, a megyei előkelőségek, ügyvédek, orvosok: a tényleges ország, mely távol állott a hivatásos politikusoktól és a nagystílű üzérektől, „attentistákká” lettek.

Az 1941 júniusi események sokkal kevésbé voltak tragikusak az országra nézve, mint az 1940 júniusiak, de azért nem kevésbé váratlanul érték a közönséget. Szíriában a francia csapatok nyílt harcra keveredtek régi szövetségeseikkel. Ez a harc hat hétig tartott, körülbelül ugyanannyi ideig, mint a belgiumi és franciaországi nagy csata, mely véget vetett a nagy francia hadsereg ellenállásának. Gaullista csapatokat küldeni Dzsebel-Druz és Damaszkusz ostromára, kétségtelenül nagy pszichológiai tévedése volt Nagybritanniának, amely nem érte el célját és jogos francia érzékenységet sértett.

A másik fordulat volt, hogy a kormány megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szovjet-Únióval egy héttel Németország hadbalépése után. Pedig néhány hónappal ezelőtt a vichy-i kormány Moszkvába követnek küldte el Bergery volt népfronthi képviselőt, akit bolsevik vagy bolsevizáló körökben nagyra tartanak. A szakítással ugyan a francia kormány még nem lépett be a vörös diktatúra elleni keresztshadjáratba, de mégis nyíltan állást foglalt mellette.

Lehet-e még ilyen viszonyok között „attentizmus”-ról beszélni? A szélsőséges angolgyűlölők hangosan hirdetik, hogy nem, de egyúttal hangoztatják: fel kell használni ezt az alkalmat, hogy Franciaország végleges békét kössön a tengelyhatalmakkal és belépjen a hármasságba, csatlakozva az „új rendhez”. Így visszakapná hadifoglyait és szükség esetén régi szövetségesei ellen szövetségre lépne régi ellenfelével.

A vichy-i kormány láthatólag nem akar ennyire menni, de talán akarata ellenére ezen az úton halad előre. Sokan az attentisták közül sajnálják, hogy elhagyta a tiszteletreméltó és kényelmes tétlenség álláspontját.

Bizonyos, hogy most már többszáz ezer francia hadifogoly tért haza, vagy fog hazatérni a közel jövőben. Ezek többnyire a korosabb emberek, a nagy háború veteránjai. Az összes tartalékos tisztet hazaengedték, a ténylegeseket azonban visszatartották s csak a négy-gyermekeseket vagy a nélkülözhetetlen családfenntartókat vették ki e szabály alól. Akik visszamaradtak „valahol” Kelet-Poroszországban, Pomerániában, Szüéziában, Vesztfáliában vagy Bajorországban, azok többnyire az egészen fiatal emberek, akikről tapasztalatlanságuk miatt nem lehet tudni, hogyan viselkednének hazatérésük után.

Csak az a baj, hogy több mint egymillió ilyen fiatal ember van még a Rajnán túl. Több száz ezer anya, feleség és nővér várja epedve haza őket, annál is inkább, mert ritkán levelezhetnek velük.

Ezen a télen a lakosság nem tudott jóllakni, ami eléggé furcsa egy olyan gazdag országban, mint amilyen a francia. Tavasz óta egyes vidékeken az ellátás valamit javult, a gyümölcs és zöldség-szállítmányok már szinte elégségesek is, de a zsírfélék, az olaj és a vaj hiányzanak. A hús igen ritka, a kenyér ehetetlen. S a növekvő drágaságban minden fehérmeműt csak jegyre lehet vásárolni, cipőben meg ritkán kapja meg a vásárló a szükséges méretet.

S Franciaországban, a burgundi, bordói, sampányi borok hazájában, eltűnt a legnemesebb ital is, a nélkül, hogy bárki is tudná miért s a füstölő franciának órák hosszat kell állni a trafikok előtt, hogy megkapja heti 40 cigarettáját... Nők kizárva!

Mindez nem életbevágó dolog, de idegesítő. S a sok nyári zivatar és zuhogó eső közben még az attentizmus megszűnése is idegesíti a francia polgárt. Bizonyos dolgokat az ember jobban visel el, ha „háborúban van“, mint ha több mint egy év óta „fegyverszünetben van“. Vannak pesszimisták, kik így dünyögnek: „Bárhogyan végződik is a háború, Franciaországra nézve csak rosszul végződhetik. Míg egyrészt elidegenítette magától az angolszász hatalmakat, nem tudta megnyerni a tengelyhatalmak rokonszenvét sem. Ő fizeti majd a számlát akár aranyával, akár az anyaország, akár a gyarmatbirodalom területével. Vagy egyszerre mind a hárommal. Semmit, de semmit se lehet egy oldalról sem várni többé.“ Ez persze nem az egész francia közvélemény hangja. De annyi bizonyos, hogy a hangoskodók mögött igen nagy lehangoltság vesz erőt a lelkeken.

A Dormoy volt szocialista miniszter elleni merénylet is nagyon felrázta a francia közönséget. Ez a szomorú eset, melynek egy ma visszavonultságban élő volt politikus lett az áldozata, arra vall, hogy a politikai szenvedélyek még izzanak a hamu alatt (ezúttal talán a reakciós cagoulardok álltak bosszút azon, aki keményen lépett fel ellenük négy évvel ezelőtt). Bizonyos például, hogy Maurras „Action Française“-e és Spinasse szocialista „L'Effort“-ja között valóságos meredély tátong, holott mindkettő a marsall politikáját támogatja.

Közönséges bűntény-e ez a montélimari eset vagy csak nehéz viharok előjele?

A politikai élet nagy eseményének látszott az államfő augusztus 12-i kiáltványa is. A valóságban pedig nem sok újat hozott. Pétain marsall először az „álhírek és intrikák légköréről“ szólott, ami olyannyira jellemzi Vichyt. Egyenes, katonás nyíltságával elismeri, hogy „nyugtalanság üli meg a lelkeket“ és hogy a „kétely ejti hatalmába“ a franciákat s hogy „a helyreállítás erői elkedvetlenednek“ ...

A következőkben a német-francia együttműködés pszichológiai nehézségeiről szól, majd Amerika felé fordul, mellyel Vichy mindenképpen szeretné elkerülni az összetűzést. A belpolitikára nézve az államfő kijelenti, hogy a „nemzeti forradalom“, amint ő elképzelte, még nem ment át a tényébe, megvalósulásba. A rossz hangulat főoka, hogy Franciaország erősen megoszlik, ami mint láttuk, teljesen megfelel a tényeknek...

Gyakorlati intézkedés gyanánt bejelenti, amit már tudtunk, hogy a kormány nem térhet vissza Párizsba, bár ezt igen óhajtaná, hogy a képviselők fizetése megszűnik és hogy az összeomlásért felelős államférfiak pörét egy „politikai igazságszolgáltatási tanács“ fogja letárgyalni a közeljövőben.

Ez kevés vagy sok, ahogy éppen vesszük. A tizenegyedik kabinett-átalakítás részleteivel pedig nem fárasztom olvasómat, bár Luden Romier és Henri Moysset tárcavállalása nem jelentéktelen esemény. De a fontos az, amit majd tenni fognak. Egyébként a hegy újra egeret szült...

PARISIENSIS